

BANIÇİÇEK'TEN JÜLİYET'E...

"... Bugün yaşamakta olduğumuz hayatı en iyi şekilde izah ettiğini gördüğümüz bir kültürel değeri, 500 yıl önce unutmuş olmanın burukluğunu yaşamayalım. Kabul ettiğimiz yeni, geçmişten getirdiğimiz " millî"nin düşmanı olmamalı."

M.ÖcalOĞUZ

Dede Korkut, lezzetine varan âlimlerin ittifakla belirttikleri bir Türk şaheseridir. Bizde de dünyada da şaheserler "ender"dir. İngilizler ikinci bir Şekspir tiyatrosu, Fransızlar ikinci bir Şfiller, Almanlar ikinci bir Faust -bundan sonra yaratamazlar iddiasını taşımamak bile- bugüne kadar yaratamamışlardır. Bu eserler artık ait oldukları milletlerin klasikleri olma

özelliğini kazanmışlardır. Klasik, meydana getirildiği zamanda donup kalmayan, çağlar sonrasına seslenme özelliğine sahip olan eserin adıdır. Bizim de ender klasiklerimizden birisi Dede Korkut Boylarıdır. XIX. asırda Batı'da bilinen Vatikan ve Dresten'de iki yazma nüshasında 12 boyu bulunan bu şaheserle, Türk ilim dünyası XX. asrın başlarında yaklaşık 500 yıllık bir unutkanlığın utancı içerisinde yeniden karşılaştı.

üçüncü şahıs Nasreddin Hoca'nın karısıdır. Davayı bir köşeden dinleyen karısı, Hoca'yı bir kenara çeker: (Aman efendi, ne yapıyorsun. Davacıya da, davalıya da haklısını dedin. Dava böyle mi görülür? .) deyince, Hoca'nın cevabı şu olur: (Sen de haklısını kaçırıcım . . .)

Almanların (Till Eulenspiegel) adında bir soytarılan var. Bizim Nasreddin Hoca'dan iki yüzyıl sonra, XVI.yüzyılın sonlarında yaşadığı söylenen bu adam, zamanın prensleri, şövalyeleri ve papazları ile şakalaşır, onlara türlü oyunlar oynar. Fıkra ve hikayeleri arasına sonradan birçok espriler, olaylar karışmıştır. Hani Nasreddin Hoca'nın bir fıkrası vardır. Birgün Akşehir'deki Moğol Şehzadesi ile eşeğin okuma öğrenip öğrenmeyeceği konusunda bahis tutuşur. Hoca yüz altın verilirse üç ayda eşeğine okuma öğretecektir. Şehzade (kabul) der. Hoca eşeğini ahıra çeker. Bir süre aç bırakır. Sonra eski bir kitabın sayfaları arasına arpaları serpitirir, eşeğin önüne sürer. Eşek ilk sayfadaki arpaları dudakları ile süper, Hoca ikinci sayfayı açar, derken üçüncü, dördüncü sayfaları çevirir. Üç ayda eşeği öyle alıştırtırki, Hoca sayfaları çevirmeden eşek dudaklarıyla sayfaları çevirerek arpaları toplar.

Günü gelince olayı Şehzadenin önünde tekrar eder. Şehzade: (İyi ama Hocam, senin eşek sayfalara göz geziyor ama sesi çıkmıyor) deyince Hoca'nın cevabı hazırdr: (O derin âlimdir, içinden okur).

Bu hikaye Eulenspiegel'in en çok bilinen olaylarından biridir. Alman okul kitaplarına kadar girmiştir. Şimdi hangisi doğru Nasreddin Hoca mı, Till Eulenspiegel mi?

Her milletin şüphesiz Nasreddin Hoca gibi fıkra kahramanları vardır. İtalyanların (Scaramuccia)sı, Arapların Cuha'sı bunlar arasındadır. Kimisi aptallığı, kimi soytarılığı, kimi de düzenbazlığı ile mensup olduğu topluluğu güldürmeye çalışır. Fakat hiçbiri Nasreddin Hoca değildir. Nasreddin Hoca, hepsinin üzerinde bir zeka kumkuması, yaman bir söz karikatüristidir. Elindeki büyütle toplumun sakat yönlerine bakar, teşhisini kor. Çoğu zaman esprili bir cümle ile hastalığa teşhisini kor. Bu cümle, yılların tecrübesi ile oluşan atasözü gibi değişmez bir gerçeğin ifadesidir. Güldüren ve düşündüren bir gerçek.

Nasreddin Hoca'yı bu gerçekler içinde aramak ve araştırmak lâzımdır.

60-70 yıldır -yeterince olmasa bile yeniden tanıdığımız ve tanıdıkça "klasik" ve "ender" bu ölçüde de "millî" olduğuna karar verdiğimiz bu şaheseri, nasıl bir değişme (transformasyon) sonunda ortalama 500 yıl unutmak gafletine düştük. Burada bugünkü tanımamızın da bir "hatırlama" değil "bilgilene" olduğunu belirtelim ki kabaca "değişme"den vazgeçtik yeniden eski kültürümüze döndük" şeklinde özetlenebilecek bir fikrin savunucusu durumunda görünmeyelim. Bozkır medeniyeti ile yerleşik medeniyetin, İslâm öncesi Türk inancı ile İslâmîyetin karşılaşmasıyla Türk sosyal hayatında ve buna bağlı olarak edebiyatında meydana gelen değişme, bugüne ulaşan eserlerde açıklıkla görülen bir vakıdır. Esasen "gelişme" manasıyla "değişme" yaşamının gereğidir. Şu halde, yaşamının asgarî şartı olan değişme meydana gelirken, bu değişimin gerçekten gelişme olup olmadığını eğer gerçekten gelişme ise değiştirdiklerinin "ölçü" sünün ne olacağını nasıl belirleyeceğiz? Milletlerin birbirlerinden farklı özelliklerde yaratıldıkları, bu özelliklerin pekişmesinde yaşadıkları şart ve şekillerin etkili olduğu fikri reddedilmiş bir tez değildir. Göktürk kitabelerinden Dede korkut Boylarına, Tanzimat maceramızdan Cumhuriyet gerçeğimize kadar kendi eser ve devirlerimize baktığımız zaman "hamaset" ve "hevecan" yanında "yeni" nin de kolektif şuurumuzda bir "cazibe merkezi" durumunda olduğunu görürüz. Kolektif şuurumuzdaki "yeni" merakı, değişimleri hızlandırırken sadece gelişmeyi meydana getirmekle kalmayarak "yabancılaşma" yı bir bedel olarak önümüze sürmüştür.

Eski Türk inancından İslâmîyete geçerken "müslüman" olmayı yeter şart görmeyerek, çocuklarınıza verdiğimiz isimlerden kullandığımız alfabeye kadar, . . . ne kadar "millî" özelliğimiz varsa "yeni" lehine vazgeçmek için az gayret sarfetmedik. (Burada İslâmîyetle telif edilemez durumda oldukları için unutulmuş veya değiştirilen kültür unsurlarını kasdetmiyoruz.) Bu değişme sırasında "alp"ımız "gazi" olup "dia yolunda savaşmak" gibi kuvvetli bir manevî özellik kazanarak "gelişirken", kendine örnek seçeceği "ideal tip"i belirlemede bir miktar "yabancılaşmış"tır. Şurası da unutulmamalı ki, bu yabancılaşma İslâmî bir zaruretten kaynaklanmadığı gibi, İslâmîyeti yaşama bakımından da bir "gelişme" değildir. İslâmîlik sonrası

Türk edebiyatına bakıldığında görülen ideal tiplerin tamamı İslâmîyeti yayan, yaşatan liderler, kahramanlar, âlimler. . . değildir. Edebiyatımızda Türk kahramanlarının "İskender"e, "Darâ"ya, "Rüstem"e, " Neriman"a; Türk güzeline "Leyla"ya, "Sirin"e. . . benzetilmesi İslâmî bir zaruret değil, bir "kültürel tercih"in neticesidir. Şurasını kabul etmek zorundayız ki Türk hafızası, karşılaştığı Fars ve Arap kültürleri karşısında -İslâmîyetin ilahîliğinden kaynaklanan safiyane bir inancın önünde durulamaz etkisiyle de- yeninin cazibesine kapılmıştır. İskender'le Rüstem, Sirin'le Cemşid. . . tasavvufun "hoseörü" ve "yorum" süzgecinde geçen İslâmî edebiyatta kendilerine yer bulurken, "Salur Kazan"la "Boğaç Han"ın, "Kanturalı İle Selcen Hatun"un, "Bamsı Bevrek" ile "Banicicek"in, kasesi ve şarabıyla meşhur "Cemşid"e karşılık düzenlediği toylarda "göl gibi kımız sağıdaran" "Bavındır Han"ın onlar gibi birer sembol olarak dahi edebiyatımızda yer alamayışları (Buraya İslâmî kurallara daha kayıtsız baktıkları ve eski Türk kültür unsurlarını daha fazla yaşattıkları kabul edilen Alevî-Bektaşî zümrelerine ait edebî mahsuller de dahildir.) gayrî İslâmî olmalarından mı kaynaklanıyordu?

Bizim için bugün "yeni" Batı'dadır. Yaklaşık 200 yıldır Batının peşindeyiz. Yaptığımız ilk köklü "Batılılaşma" hareketlerinden birisi bin yıl önce yaptığımız gibi alfabe değiştirmek oldu. (Burada şunu belirtelim ki alfabe değişikliği kültürel değişmeyi izah eden bir hadise olmamakla beraber, yeniye tercih noktasında dikkat çekici buluyoruz.) Ardından ideal tipler, isimler. . . değişmeye başladı. Kadın kahramanlarımız "Jan Darg"a, erkek kahramanlarımız "İlyada-Odesa" kahramanlarına, "ortacağ sovalyelerine" benzetilirken, "Ferhat ile Sirin", "Leyla ile Mecnun" gibi şarklı mahcup ve gururlu aşklarımız, cazlı cümbüşlü yakarmalarıyla -bize göreyüz ve gurursuz "Romeo ve Jülvet"lere yerlerini terkettiler. Türk aşıkına "Banicicek"i unutturan "Leyla", "Jülvet"in cazibesinin kurbanı oldu. Bugün "Leyla", kavram olmaktan çıkmış, komşunun kızının adı olarak kalıplaşmıştır. "Hokka dehen sünbül beden" "Leyla" da, "erinden önce baş kesip kan döken" "Selcen Hatun", "Banicicek" de bugünün aydınının (Dün de bugün de unutan ve unutturan aydındır, suç da onlarındır. Bilginin hesabını "bilen" den sormak durumundayız.) Monolizal'ı, Jülvet'li hayallerinde yer alamıyorlar artık. Halbuki, Türk kadını, gün boyu erkeğiyle birlikte